

**ชุดโครงการวิจัย
ประเมินสถานภาพองค์ความรู้ เรื่อง
สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
ในประเทศไทย**

~~~~~
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สรุปการดำเนินงานตลอดโครงการ

ตุลาคม ๒๕๔๑

รายงานผลการดำเนินงาน

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้

เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

๑. ชื่อโครงการ :

โครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้

เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย”

(Status and Lifestyle of Hilltribe People and Minority Group in Thailand)

๒. ผู้ประสานงานโครงการ

รองศาสตราจารย์ ณรงค์ ใจหาญ

๓. หลักการและเหตุผล

ในยุคที่ประเทศไทยเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ชีวิตของบุคคลธรรมดาที่อยู่ภายในประเทศไทยจึงได้รับผลกระทบอย่างใดอย่างหนึ่งจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วนี้ นักวิจัยหลายคนได้พยายามช่วยกันค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญของเทคโนโลยี ที่ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศที่เปิดอย่างแท้จริง และสังคมไทยได้กลายเป็นสังคมวัตถุนิยมในทิศทางที่ประเทศตะวันตกเป็นอยู่

ท่ามกลางสถานการณ์ดังกล่าวอันเป็นปัญหาภาวะวิสัยของสังคมมนุษย์ในประเทศไทย ปรากฏมีบุคคลธรรมดาที่มีลักษณะชีวิตที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัด ๔ กลุ่ม กล่าวคือ บุคคลธรรมดาที่มีสัญชาติไทยและมีภูมิลำเนาในประเทศไทย บุคคลธรรมดาที่มีสัญชาติไทยแต่มีภูมิลำเนาในต่างประเทศ บุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทยแต่มีภูมิลำเนาในประเทศไทย และบุคคลธรรมดาที่ไม่มีสัญชาติไทยแต่มีภูมิลำเนาในประเทศไทย

“ชาวเขา” หมายถึง “บุคคลที่อาศัยบนที่สูง” ในประเทศไทย พวกเขาอาจจะมิใช่สัญชาติไทยหรือไม่ก็ได้ ในการสำรวจเราพบว่า ชาวไทยภูเขาจำนวนน้อยที่ได้รับการรับรองจากทางราชการไทยแล้วว่า มีสัญชาติไทย และแม้ว่าชาวเขาบางกลุ่มจะมีสัญชาติไทย ชาวเขาก็ยังมีสถานภาพเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ดังนั้น การดำเนินชีวิตของชาวไทยภูเขาเขาจึงไม่อาจเหมือนกับผู้มีสัญชาติไทยอยู่ดี ในกรณีที่ชาวเขากลุ่มใดยังไม่มีสัญชาติไทย ชาวเขากลุ่ม

ดังกล่าวก็ย่อมมีสถานะเป็นเพียงคนต่างด้าวในประเทศไทยเท่านั้น ดังนั้น สถานภาพในทางกฎหมายของบุคคลดังกล่าวจึงยังมีความแตกต่างจากบุคคลผู้มีสัญชาติไทย พวกเขาเหล่านี้จึงมีสถานภาพในทางกฎหมายเป็นทั้งคนต่างด้าวและเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

“ชนกลุ่มน้อย” หมายถึง กลุ่มชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทย แต่มีเชื้อชาติที่แตกต่างจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งหมายรวมถึงชาวเขาด้วย

แต่ไม่ว่าชาวเขาจะไม่มีเชื้อชาติไทย หรือไม่ว่าชาวเขานั้นจะไม่มีสัญชาติไทย ชาวเขาก็มีสถานะเป็นมนุษย์ชนยังไม่มีข้อสงสัย ดังนั้น จึงต้องยอมรับอย่างไม่มีข้อโต้แย้งว่า ชาวเขาก็น่าจะมีสิทธิขั้นพื้นฐานเทียบเท่าผู้เป็นมนุษย์อื่น ๆ ในประเทศไทย ทั้งนี้ไม่ว่าจะพิจารณาจากหลักสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนหรือหลักการปกครองของประมุขของไทยตั้งแต่สมัยโบราณมาถึงในปัจจุบัน ซึ่งไม่เคยแบ่งแยกผิวพรรณ เชื้อชาติ หรือศาสนา แต่กลับให้ความเสมอภาค ในการที่จะได้รับสวัสดิการและส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ อย่างเสมอภาคตามอัตภาพแห่งตน

ในอดีตที่ผ่านมา ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่ในป่าเขาที่ความเจริญในลักษณะเมืองยังไม่ไปถึง สังคมของชาวเขาในสมัยที่ผ่านมาจึงยังมีลักษณะของสังคมแบบ บุพกาล(primitive society) สิทธิตามกฎหมายสมัยใหม่จึงไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นสำหรับชาวเขา ดังกล่าวเท่าใดนัก แต่ในปัจจุบันที่ป่าเริ่มหมดความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งความเจริญของเมืองได้เข้าไปถึงทำให้วิถีชีวิตของเขาเปลี่ยนไปและนำไปสู่การปรับตัวของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ทั้งในด้านสถานภาพ สภาพความเป็นอยู่ ค่านิยมและวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับความเจริญทางด้านวัตถุที่เข้าไปสู่สังคมของเขา

จึงเกิดคำถามว่า ในยุคปัจจุบันรัฐบาลควรมีนโยบายและการปฏิบัติต่อชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอย่างไร และมีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย เพื่อให้มีชีวิตที่กลมกลืนและสอดคล้องกับสภาพในสังคมเมือง (ควรมีการเรียนรู้และความเข้าใจชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเพื่อให้อยู่กับชาวไทยส่วนใหญ่ด้วยความเข้าใจและประสานกลมกลืนในฐานะของคนไทยด้วยกันที่มีความรักในแผ่นดินไทยอย่างไร)

คำถามข้างต้น หากจะมีคำตอบที่ตายตัวไม่ แต่พื้นฐานของแนวคิดอาจแยกได้เป็นสองแนว แนวทางที่หนึ่ง พยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยให้เป็นไปตามกระแสแห่งความเจริญทางด้านทุนนิยม เพื่อให้สอดคล้องกันทั่วประเทศ ซึ่งเป็นการขยายความเจริญจากเมืองสู่ชนบท / แนวทางที่สอง พยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการประสาน

ความเข้าใจ และความร่วมมือ โดยยังให้คงแบบแผนของพฤติกรรมของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอยู่ อันเป็นการพัฒนาชนกลุ่มน้อยให้ผสมผสานกลมกลืนกับชาวไทยส่วนใหญ่ในลักษณะของการผสมผสานการพัฒนาในส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาเมืองให้สอดคล้องกัน และรักษาเอกลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยไว้ ซึ่งแนวทางทั้งสองนี้ ย่อมนำไปสู่คำตอบที่แตกต่างกันสำหรับปัญหาดังกล่าว

จากประสบการณ์ของศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้เข้าไปรู้จักกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวเขาในหลายพื้นที่ เนื่องจากโครงการเผยแพร่กฎหมายสู่ชนบทและการให้ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมายแก่ประชาชน โดยแนะนำการแก้ปัญหาคฎหมายที่พวกเขาประสบอยู่ เพื่อสำรวจและศึกษาสภาพในทางกฎหมายของชาวเขาในยุคนี้ เราได้ข้อสังเกตซึ่งพอจะสรุปได้ว่า ชาวเขาและชนกลุ่มน้อย มีปัญหาที่สำคัญซึ่งควรแก่การศึกษาวิจัย ๗ ประการด้วยกัน กล่าวคือ

ประการแรก ปัญหาการได้รับสัญชาติไทย ชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย มีความจำเป็นและต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากรัฐบาลไทยในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง สถานภาพที่ดีที่สุดของบุคคลในสังคมเมืองก็คือการได้รับสัญชาติไทย ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในปัจจุบันแสวงหาสัญชาติไทย เพื่อให้พวกเขาสามารถมีสถานภาพเช่นเดียวกับคนไทย มีอิสระที่จะเดินทางไปไหนมาไหนได้อย่างเดียวกับคนไทย แทนที่จะต้องอยู่ในเขตควบคุมดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งพวกเขาอยู่ในแผ่นดินไทยเปรียบเสมือนฐานะของคนต่างด้าวที่ได้รับการผ่อนผันให้มีสิทธิอยู่ในดินแดนนี้เท่านั้น แต่การได้มาซึ่งสถานภาพของบุคคลตามกฎหมาย ดังกล่าวก็ไม่ใช่วิธีที่ง่ายนักสำหรับชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย เพราะยังมีปัญหาบางประการที่ทำให้ไม่อาจร้องขอสัญชาติได้อย่างที่กฎหมายอนุญาตปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาข้อกฎหมายโดยแท้ แต่ปัญหานี้มีผลในทางข้อเท็จจริงต่อการดำเนินชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยอย่างมากมาย

ประการที่สอง เป็นปัญหาข้อเท็จจริงที่มีผลมาจากสถานภาพที่ด้อยกว่าของชาวไทยภูเขา นั่นคือ ปัญหาของการพัฒนาตนเองของชาวเขา ในขณะที่ระดับการศึกษาของชาวเมืองในประเทศไทยอยู่ในระดับที่น่าพอใจ แต่รัฐมิได้ให้การศึกษาและโอกาสแก่ชาวเขาในลักษณะเดียวกับชาวเมือง แม้ว่าในกฎหมายหรือนโยบายของรัฐจะมีได้แยกความแตกต่างในระหว่างชาวเขา ชนกลุ่มน้อย กับชาวเมืองก็ตาม แต่มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ การศึกษา และการพัฒนาตนเองของชนกลุ่มนี้ มีอุปสรรคและไม่เป็นไปตามเป้าหมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องศึกษาวิจัยความเป็นจริงเกี่ยวกับปัญหาระดับการศึกษาของชาวเขา อาทิ ชาวไทยภูเขาในยุคปัจจุบันเล่าเรียนอย่างไร ภายใต้กฎหมายไทยปัจจุบัน ชาวไทยภูเขามีสิทธิในการเล่าเรียนใน

ลักษณะเดียวกับผู้มีสัญชาติไทยหรือไม่ ระบบการศึกษาและวัฒนธรรมที่เป็นอยู่อาจทำให้ชาวเขาสามารถทำมาหากินและมีชีวิตที่ดีได้ในลักษณะเดียวกับชาวเมืองหรือไม่ และควรจะมีการปรับเปลี่ยนอย่างไร หรือจะให้คงสภาพดังกล่าวไว้และพัฒนาไปตามสภาพที่สอดคล้องกับการพัฒนาของเขาเอง

ประการที่สาม ปัญหาสุขอนามัยและการสาธารณสุขของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ยังคงเป็นปัญหาใหญ่ที่ละเลยไม่ได้ น่าที่จะมีคำตอบสำหรับคำถามพื้นฐานดังต่อไปนี้ เมื่อพวกเขาเหล่านี้เจ็บป่วยพวกเขาจะรักษาความเจ็บป่วยนั้นได้อย่างไร แนวทางการรักษาโรคของชนกลุ่มน้อยเหล่านี้อาศัยภูมิปัญญาของคนที่จะรักษาได้เพียงพอหรือไม่ ควรจะมีแนวทางในการยกระดับมาตรฐานสุขภาพของชนกลุ่มน้อยอย่างไร เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรสมุนไพร ในถิ่นของตนเองทำให้บำบัดรักษา และป้องกันสุขภาพของคนให้สามารถต้านทานโรคต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้ ควรพิจารณาถึงองค์กรของรัฐใดที่มีหน้าที่ดูแลรักษาสุขอนามัยและการสาธารณสุขให้แก่ชนกลุ่มน้อยและชาวเขาว่าสามารถปฏิบัติงานและมีอุปสรรคในการปฏิบัติให้เป็นไปตามเป้าหมายของการพัฒนาสุขอนามัยและการป้องกันโรคติดต่อได้เพียงไร

ประการที่สี่ คือ ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ในสังคมปัจจุบัน สิ่งที่สำคัญสำหรับมนุษย์อีกประการหนึ่งก็คือปัญหาของการทำงาน สภาพสังคมของไทยที่มีได้ผูกติดกับการทำเกษตรกรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีการจ้างแรงงานในอุตสาหกรรมด้วย ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยจำนวนหนึ่ง ได้ไปประกอบอาชีพทั้งในด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ตลอดจนการให้บริการต่าง ๆ แต่เนื่องจากที่ไม่ได้รับอิสระในการย้ายถิ่นฐานและยังไม่ได้สัญชาติไทย การทำงานของชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย จึงมีโอกาส รายได้ หรือสวัสดิการ ตลอดจนจนการให้หลักประกันสิทธิในระหว่างการทำงานที่ไม่เท่าเทียมกับชาวเมืองโดยทั่วไป จึงน่าที่จะศึกษาว่า ชาวไทยภูเขาในปัจจุบันทำงานหาเลี้ยงชีพในลักษณะที่แตกต่างจากชาวเขาในอดีตอย่างไร นอกจากนั้น ในสถานการณ์ที่ชาวเขาไม่มีสัญชาติไทย ชาวเขาจะมีสิทธิในการทำงานในประเทศไทยในลักษณะใด ศักยภาพที่จะทำงานในปัจจุบันทำให้พวกเขาอาจมีชีวิตที่ดีในโลกยุคปัจจุบันหรือไม่

ประการที่ห้า คือ ปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในยุคที่ทรัพยากรป่าไม้และน้ำ มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการออกกฎหมายเพื่อควบคุมการทำลายทรัพยากรดังกล่าว ตลอดจนการบังคับใช้จึงเข้มงวดมากขึ้น อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาโดยตรง เพราะพวกเขาเหล่านี้ ได้อาศัยป่าไม้และแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นที่หล่อเลี้ยงชีวิตและครอบครัว

มาตลอด นโยบายของรัฐบาลที่ต้องการอนุรักษ์ป่าไม้และแหล่งต้นน้ำลำธาร นำไปสู่การอพยพ และย้ายภูมิลำเนาของชาวเขามาสู่พื้นที่ราบ และการควบคุมการใช้ทรัพยากรป่าไม้ของชาวเขาที่ยังคงอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ คำถามในปัญหานี้จึงมีอย่างมากมายเช่นกัน ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยภูเขากับป่าเป็นอย่างไร บทบาทของชาวเขาคือป่าในปัจจุบันจะแตกต่างจากบทบาทของชาวเขาคือป่าในอดีตหรือไม่ ชาวไทยภูเขาเป็นผู้อนุรักษ์ป่าและต้นน้ำหรือเป็นผู้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวกันแน่ ภายใต้กฎหมายไทย รัฐเลือกที่จะทำให้ชาวเขามีชีวิตที่กลมกลืนกับป่าและน้ำโดยไม่ทำลายป่าและแหล่งต้นน้ำ หรือรัฐเลือกที่จะนำชาวเขาออกจากป่าและให้ชีวิตเช่นเดียวกับชาวเมือง และการปรับตัวของเขาจะเป็นอย่างไร และรัฐควรมีมาตรการในเรื่องนี้อย่างไร

ประการที่หก ปัญหาการพัฒนาและการให้ความคุ้มครองสตรีและเด็ก จากข้อมูลวิจัยหลายเรื่องและโครงการของกรมประชาสงเคราะห์ที่เกี่ยวกับชาวเขาพบว่า มีสตรีและเด็กชาวเขาถูกชักนำและล่อลวงมาค้าประเวณีในสถานการค้าประเวณีทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด และมีสภาพความเป็นอยู่ในระหว่างที่ค้าประเวณีที่ถูกกดขี่และทารุณกรรม นอกจากนี้มีโครงการต่าง ๆ ที่เข้าไปพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฝีมือ และพัฒนาความรู้ของสตรีและเด็กชาวเขาซึ่งเป็นที่น่าศึกษาว่า โครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จหรือมีประสิทธิภาพเพียงใด และมีการพัฒนาที่สอดคล้องกับการพัฒนาตนของสตรีและเด็กได้มาตรฐานเพียงใด

ประการที่เจ็ด ปัญหาประสิทธิผลของโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อย กล่าวได้ว่า ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยนั้น ได้รับการเอาใจใส่และความสนใจทั้งในระดับราชการและเอกชน มีโครงการพัฒนา และวิจัยชาวเขาและชนกลุ่มน้อยมากมาย ซึ่งมีความตั้งใจจะทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยดีขึ้น และสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ แต่โครงการเหล่านี้ บางโครงการก็ประสบความสำเร็จ บางโครงการก็ล้มเหลว จึงควรศึกษาว่า โครงการเหล่านี้ได้ดำเนินการมีประสิทธิผลอย่างไร และการพัฒนาชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยตามเป้าหมายของโครงการสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อยเพียงไรและควรปรับปรุงอย่างไร

เพื่อให้การศึกษาในปัญหาทั้งเจ็ดประการได้รับคำตอบอันจะนำไปสู่การกำหนดกรอบนโยบายของรัฐที่มีต่อชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย คณะผู้วิจัยจึงเห็นควรจัดสัมมนาทางวิชาการเพื่อเตรียมจัดทำโครงการวิจัยในปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ โดยกำหนด

รูปแบบการสัมมนาและแนวทางการกำหนดประเด็นศึกษา และวิธีวิจัยในปัญหาต่าง ๆ รวมทั้ง
สิ้น ๑๑ ประเด็น ดังนี้

๑. สถานภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย
เสนอโดย รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร
๒. การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย
เสนอโดย ผศ.ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล
๓. พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง
เสนอโดย ผศ.ดร.กุศล สุนทรธาดา
๔. ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย
เสนอโดย พญ.สมบูรณ์ เกียรตินันท์ และ ผศ.นพ.กัมมัล กุมาร ปาวา
๕. สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย
เสนอโดย นายภูศักดิ์ ธรรมศาล และ นายปรีดา ภูณามา
๖. ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย
เสนอโดย ผศ.ดร.พิสวาท สุนทรพันธุ์ และ ดร.ปฐมภรณ์ บุญปราง
๗. ชาวเขากับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ : ป่าไม้และน้ำ
เสนอโดย ผศ.พรรณิภา บุรพาชีพ ผศ.วิลาสินี อโนมะศิริ
และ รศ.ณรงค์ ใจหาญ
๘. โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงในประเทศไทยและ
ข้ามชาติ
เสนอโดย ผศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล

๘. ประสิทธิภาพและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและชนกลุ่มน้อย

ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย

เสนอโดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ

๑๐. สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ

เสนอโดย ดร.พรชัย ดำนวิวัฒน์

๑๑. สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง

อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

เสนอโดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ

๔. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

๑ ธันวาคม ๒๕๔๐ - ๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๑ รวม ๑๑ เดือน

๕. งบประมาณ

รวมทั้งสิ้น ๕๐๕,๔๐๐ บาท

๖. การจัดสัมมนา

๑) จัดสัมมนาย่อยครั้งที่ ๑ และ ๒ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
วันที่ ๕-๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑*

---

*กำหนดการ ในเอกสารแนบท้ายหมายเลข ๑

๒) จัดสัมมนาต่อสาธารณชน โรงแรมเอสดี อเวนิว ถนนบรมราชชนนี จังหวัด กรุงเทพมหานคร วันที่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑^๒

๗. การดำเนินงานตลอดโครงการ

ตุลาคม ๒๕๔๐

- เสร็จจ่าข้อสัญญา

พฤศจิกายน ๒๕๔๐

- ประชุมคณะวิจัย ครั้งที่ ๑ เพื่อแจ้งกำหนดการทำงานทั้งโครงการ และชี้แจงงบประมาณ
- ค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งในส่วนราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ธันวาคม ๒๕๔๐ - ลงนามสัญญารับทุน

- ส่งแผนการวิจัยตลอดโครงการและร่างกำหนดการสัมมนาย่อยต่างจังหวัด ๒ ครั้ง
- รับเงินทุนงวดแรก จำนวน ๓๖๗,๕๐๐ บาท
- ประชุมคณะวิจัย ครั้งที่ ๒ เพื่อกำหนดประเด็นการสัมมนาย่อย
- โอนเงินค่าตอบแทนผู้วิจัยงวดแรก จำนวน ๑๗๕,๐๐๐ บาท
- โอนเงินค่าตอบแทนผู้ประสานงานหลักงวดแรก จำนวน ๒๐,๐๐๐ บาท
- วางกำหนดการสัมมนาย่อยต่างจังหวัด
- ทาบทามผู้เข้าร่วมสัมมนาย่อยต่างจังหวัด

มกราคม ๒๕๔๑ -

- ค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ
- เตรียมการสัมมนาย่อย จังหวัดเชียงใหม่
- ติดตามการตอบรับจากผู้ที่จะเข้าร่วมสัมมนา
- ประชุมคณะวิจัยครั้งที่ ๓ เพื่อเตรียมการสัมมนาย่อย

กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑

- ประชุมสัมมนาย่อย ๕-๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ อำเภอเมือง และลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล ณ บ้านคันลุง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
- สรุปรายงานการสัมมนาย่อย
- ประชุมคณะวิจัยครั้งที่ ๔ เพื่อสรุปความคืบหน้าของโครงการ และเสนอชื่อผู้เข้าร่วมสัมมนาใหญ่

^๒กำหนดการ ในเอกสารแนบท้ายหมายเลข ๒

- มีนาคม ๒๕๔๑
- ติดตามความคืบหน้าในการขออนุเคราะห์ข้อมูลจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
  - ผู้วิจัยเขียนรายงานการวิจัย
  - กระจายข้อมูลไปยังผู้วิจัย
- เมษายน ๒๕๔๑
- ร่างกำหนดการสัมมนาใหญ่
  - ทบทวนและติดตามการตอบรับของผู้วิจารณ์รายงานวิจัย
  - ติดตามรายงานวิจัยเพื่อส่งให้ผู้วิจารณ์
  - ส่งรายงานวิจัยถึงผู้วิจารณ์
- พฤษภาคม ๒๕๔๑
- ส่งผลงานวิจัยงวดที่ ๒
  - รับเงินทุนงวดที่ ๒ จำนวน ๔๘๘,๐๐๐ บาท
  - ติดตามบทวิจารณ์จากผู้วิจารณ์
  - ติดต่อสถานที่จัดการสัมมนาใหญ่
  - จัดพิมพ์รายงานวิจัยและบทวิจารณ์สำหรับการสัมมนา
  - ส่งหนังสือเชิญผู้เข้าร่วมสัมมนา
  - เตรียมการสัมมนาด้านต่าง ๆ
- มิถุนายน ๒๕๔๑
- สัมมนาใหญ่ ๓-๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ โรงแรมเอสดี อเวนิว กรุงเทพมหานคร
  - สรุปรายงานการสัมมนา
- กรกฎาคม ๒๕๔๑
- ประชุมคณะวิจัยครั้งที่ ๕ เพื่อสรุปประเด็นการแก้ไขรายงานวิจัย
  - ดำเนินการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม
- สิงหาคม ๒๕๔๑
- แก้ไขรายงานวิจัย
  - ประชุมคณะวิจัยครั้งที่ ๖ เพื่อสรุปประเด็นการศึกษาวิจัยสำหรับบทสังเคราะห์
- กันยายน ๒๕๔๑ - ติดตามรายงานวิจัย
- ตรวจสอบแก้ไขรายงานวิจัย
- ตุลาคม ๒๕๔๑
- ตรวจสอบแก้ไขรายงานสัมมนาใหญ่
  - จัดพิมพ์รายงานสัมมนาใหญ่และรายงานวิจัย
  - สรุปประเด็นในการแก้ไขรายงานวิจัยที่ได้จากการสัมมนาใหญ่

- สรุปบัญชีค่าใช้จ่ายตลอดโครงการ
- ส่งผลงานวิจัยงวดที่ ๓

๘. ผู้เข้าร่วมสัมมนา ในการสัมมนาย่อย จังหวัดเชียงใหม่

รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

นายอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนจากสำนักงานจังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนจากสำนักงานตำรวจตระเวนชายแดนที่ ๓๓

ผู้แทนจากมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย

ผู้แทนจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนจากศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงราย

ผู้แทนสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนสำนักงานการศึกษาออกโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนสำนักงานจัดหางาน จังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนสถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนสำนักงานส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้แทนจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้แทนสมาคมศูนย์การศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย

ผู้แทนสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ

ผู้แทนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

โดยรวมเฉลี่ยทั้งสิ้น ๒ วัน ๓๐ คน

ผู้เข้าร่วมสัมมนา ในการสัมมนาใหญ่ กรุงเทพมหานคร

ผู้แทนกองการข่าว สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

ผู้แทนกองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

ผู้แทนสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา

ผู้แทนสำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ

ผู้แทนส่วนการทะเบียนราษฎร สำนักบริหารการทะเบียน

ผู้แทนส่วนประสานราชการ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ผู้แทนกรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย
 ผู้แทนกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
 ผู้แทนกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย
 ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด
 ผู้แทนกรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
 ผู้แทนกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
 ผู้แทนกองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย
 ผู้แทนสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่
 ผู้แทนสำนักงานประมาณ กระทรวงการคลัง
 ผู้แทนกรมพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ
 ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน
 ผู้แทนสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข
 ผู้แทนกองวางแผนครอบครัวและประชากร กระทรวงสาธารณสุข
 ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านเวชกรรมป้องกัน กองควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข
 ผู้แทนสำนักงานคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน
 ผู้แทนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ผู้แทนมหาวิทยาลัยมหิดล
 ผู้แทนสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
 ผู้แทนสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล
 ผู้แทนมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 ผู้แทนมหาวิทยาลัยพายัพ
 ผู้แทนมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ผู้แทนสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ผู้แทนมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย
 ผู้แทนสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
 ผู้แทนคณะกรรมการเพื่อการพัฒนาชนเผ่าพื้นเมือง
 ผู้แทนสถาบันสวัสดิการและพัฒนารเด็ก
 ผู้แทนคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตยในพม่า
 ผู้แทนสมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย

ผู้แทนองค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย
โดยรวมเฉลี่ยทั้ง ๒ วัน ๘๕ คน

๕. ผลที่ได้รับ

จากการสัมมนาย่อย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าปัญหาส่วนใหญ่ของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย มีอยู่ด้วยกัน ๕ ปัญหา กล่าวคือ^๑

๑. ปัญหาการลงรายการสัญชาติไทย
๒. ปัญหาการใช้พื้นที่ทำการเกษตร
๓. ปัญหาเกี่ยวกับค่าจ้างแรงงาน
๔. ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้
๕. ปัญหาการให้การศึกษา
๖. ปัญหาการให้บริการสาธารณสุข
๗. ปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับสังคมพื้นราบ
๘. ปัญหาการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่
๙. ปัญหาในการจัดรูปแบบองค์กรของรัฐ

ในด้านความร่วมมือของส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง คณะวิจัยได้รับความร่วมมือจากผู้เข้าร่วมสัมมนาเป็นอย่างดี ทำให้เห็นได้ว่าหน่วยงานในพื้นที่ที่มีความสนใจที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น แต่เนื่องจากปัญหาในด้านการประสานงานระหว่างหน่วยงานทำให้เกิดความล่าช้าและไม่ต่อเนื่อง นอกจากนี้คณะวิจัยยังได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากสถาบันวิจัยชาวเขา ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา และสำนักงานการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง ในการนำทัศนศึกษาในศูนย์พัฒนาชาวเขาบ้านดั้นลุง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ได้เห็นผลงานของหน่วยงานราชการในการเข้าไปพัฒนาพื้นที่ทำกิน การฝึกอาชีพ การบริการสาธารณสุขและการให้การศึกษาแก่เด็กชาวเขา

ในส่วนของผลที่ได้รับจากการสัมมนาใหญ่ โรงแรมเอสดี อเวนิว กรุงเทพมหานคร ทำให้สังเกตเห็นว่า ปัญหาของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยไม่เป็นที่สนใจของสื่อมวลชน ในการให้ความช่วยเหลือเผยแพร่ปัญหาค่อสาธารณชน เนื่องจากคณะวิจัยไม่ได้รับการตอบรับจากสื่อมวลชนเลย แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยนั้นมีการติดตาม

^๑จากรายงานผลการสัมมนา เรื่อง การทำงานขององค์กรของรัฐที่เกี่ยวกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย และมาตรฐานและการดำเนินชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย วันที่ ๕-๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ จังหวัดเชียงใหม่

เพื่อการหาแนวทางในการแก้ไขอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่ที่มีชาวเขา และชนกลุ่มน้อย นอกจากนี้ทำให้คณะวิจัยได้รับคำแนะนำ คำวิจารณ์ รวมทั้งข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการแก้ไขรายงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์และถูกต้องมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญอย่างยิ่งคณะวิจัยได้รับการติดต่อขอเอกสารรายงานวิจัยและติดต่อเพื่อเป็นวิทยากรจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความสนใจในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสัญญาชาติ เพื่อการเผยแพร่ปัญหาและค้นหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม อันมีศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นแกนนำช่วยเหลือด้านการให้ความรู้ทางกฎหมาย โดยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทางราชการ มูลนิธิ และหน่วยงานเอกชนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย และกาญจนบุรี ซึ่งเป็นผลงานอีกชิ้นหนึ่งอันสืบเนื่องมาจากการจัดสัมมนาเผยแพร่รายงานวิจัยดังกล่าว และเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นความสนใจของหน่วยงานต่าง ๆ

กล่าวโดยเฉพาะ โดยผลของการสัมมนาและรายงานของชุดโครงการวิจัยชุดนี้ ได้มีการนำเอาผลสรุปของรายงานไปใช้ดังนี้

๑) ในการจัดทำโครงการพัฒนาชาวเขา ของกองสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งดำเนินงานโดยคุณปริดา กุณามา ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ร่วมโครงการวิจัย โดยเฉพาะการดำเนินการเพื่อให้ได้รับสัญญาชาติของชาวเขาผู้ปฏิบัติงานของกรมประชาสงเคราะห์

๒) รายงานหมายเลข ๑ เรื่องสถานภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย และรายงานหมายเลข ๒ เรื่อง สภาพความเป็นอยู่และปัญหาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ได้นำเสนอเพื่อประกอบการสัมมนาเรื่อง สิทธิของผู้ยากไร้ ในการสัมมนา ระดับชาติ ณ ห้องประชุมศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศภัทย์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในวันที่ ๑๕-๑๖ ตุลาคม ๒๕๔๑

๓) รายงานหมายเลข ๑๐ เรื่อง สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ จะนำลงพิมพ์ในวารสารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี ๒๕๔๑

๔) สภาพปัญหาในเรื่องการขอลงสัญชาติไทยของชาวเขา ทำให้ ศูนย์นิติศาสตร์ จัดตั้งโครงการอบรมกฎหมายและให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนชาวไทยบนพื้นที่สูง ด้านกฎหมาย เพื่อจะอบรมความรู้แก่ชาวเขา ในกฎหมายสัญญาชาติ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เช่น กฎหมายอาญา กฎหมายแพ่ง กฎหมายแรงงาน กฎหมายที่ดิน เป็นต้น และในขณะเดียวกันได้ร่วมกับกรมการปกครอง กรมประชาสงเคราะห์ และหน่วยงานเอกชน เช่น พระธรรมจาริก และ คณะกรรมการคาทอลิก เพื่อการพัฒนาชนเผ่าพื้นเมือง และเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อเข้าไปดำเนินการในการขอลงสัญชาติและตรวจสอบข้อเท็จจริงแก่ชาวเขาในเขตที่เกี่ยวข้อง ซึ่งโครงการนี้ จะเริ่มดำเนินการใน

ปีงบประมาณ ๒๕๔๒ โดยจะมีพื้นที่นำร่อง ที่ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ในวันที่ ๒๖-๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๑ เพื่อดำเนินการตามโครงการดังกล่าว^{*}

๕) รายงานทั้ง ๑๒ เล่มได้ถูกนำไปใช้เป็นเอกสารประกอบการศึกษาของนักศึกษาปริญญาเอก คณะสังคมศาสตร์ และนำไปใช้ในการวางหลักสูตรสิทธิมนุษยชน ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

๑๐. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

ปัญหาซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการดำเนินงานของโครงการทั้งหมด ได้แก่

๑. การไม่ได้รับความอนุเคราะห์ให้ข้อมูลจากหน่วยงานราชการบางหน่วยงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากราชการส่วนกลางบางแห่ง ทั้งนี้ เพราะข้อมูลที่เก็บรวบรวมของแต่ละหน่วยงานนั้นยังไม่ได้จัดเก็บอย่างเป็นระบบ และยังไม่มีความเชื่อมโยงในการใช้ร่วมกัน ดังนั้น จึงไม่อาจนำมาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ

๒. ผู้วิจัยแต่ละท่านมีภาระหน้าที่ประจำที่ต้องรับผิดชอบมาก ทำให้มีปัญหาในเรื่องการบริหารเวลาในการทำงานวิจัย อันเป็นเหตุให้เกิดความล่าช้าในการทำงาน

๓. การติดต่อประสานงานระหว่างผู้ประสานงานและผู้วิจัยเป็นไปได้ลำบาก เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยหลายท่านต้องเดินทางไปราชการต่างประเทศ และผู้วิจัยส่วนใหญ่ไม่สามารถอยู่ประจำสำนักงานได้ ส่วนผู้ประสานงานเองก็มีการะในการสอนและงานประจำในช่วงการดำเนินงานวิจัย จึงมีความล่าช้าในการติดต่อประสานงาน และการสื่อสารความเข้าใจในรูปแบบของการเขียนรายงาน ทำให้งานต่าง ๆ ช้าทั้งระบบ

๔. ต้นฉบับงานที่ได้รับจากผู้วิจัยมีความผิดพลาดในการสะกดคำค่อนข้างมาก จึงต้องมีการตรวจพิสูจน์อักษรอีกครั้งหนึ่ง ทำให้เกิดความล่าช้าในการจัดพิมพ์เอกสาร

๕. เนื่องจากความเข้าใจในเรื่องการนำเสนอองค์ความรู้ ตามสัญญาที่ระบุไว้ ซึ่งต้องตรวจสอบและวิเคราะห์ ในรายงานแต่ละฉบับ เป็นประเด็นที่มีได้เน้นในช่วงเริ่มการวิจัย และตามความเข้าใจของนักวิจัยและทางผู้ประสานงานของสำนักงานสนับสนุนการวิจัยไม่ตรงกัน จึงทำให้ต้องมีการปรับรายงานหลังจากที่นำเสนอรายงานต่อการสัมมนาใหญ่ แล้ว ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของความล่าช้าในการปรับปรุงงาน สาเหตุดังกล่าวเกิดจากความเข้าใจที่ไม่ตรงกันของผู้วิจัย ผู้ประสานงานของทั้งสองฝ่าย

๖. การสัมมนาย่อยในต่างจังหวัด และการสัมมนาใหญ่ในกรุงเทพฯ นั้น มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในต่างจังหวัดจะได้ข้อมูลที่ต่อเนื่องจากผู้ที่มีประสบการณ์ และตัวเขาเขาโดยตรง

^{*} ดูรายละเอียดในเอกสารแนบท้ายหมายเลข ๑

ซึ่งเป็นประโยชน์มากในการวิเคราะห์ แต่การสัมมนาใหญ่ในกรุงเทพฯ นั้น ขาดบุคคลที่เป็นชาวเขาและชนกลุ่มน้อยเข้าร่วมให้ความเห็นจึงมีลักษณะชาวรามองเขา จึงยากต่อการที่จะได้รับทราบปัญหาและความเข้าใจที่ถูกต้องจากตัวชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย ประกอบกับเวลาในการสัมมนาน้อยเกินไปสำหรับการนำเสนอรายงานทั้ง ๑๒ ฉบับภายในเวลา ๒ วันที่ทุกคนสามารถเข้าร่วมสัมมนาได้ ดังนั้น จึงมีผู้เข้าร่วมสัมมนาอีกมากที่ขาดโอกาสในการแสดงข้อคิดเห็นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางประเด็นในการศึกษาและปรับปรุงรายงานต่อไป

ดังนั้น จึงควรลดจำนวนรายงานในชุดโครงการลง เพื่อให้มีเวลาในการอภิปรายและนำเสนอปัญหา ได้มากขึ้น หรืออาจเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอ เป็นหัวข้อละ ๑ วัน ซึ่งในกรณีหลังจะคิดปัญหาเรื่องงบประมาณ

นอกจากนี้ การสัมมนาในเรื่องที่เกี่ยวกับชาวเขาหรือชนกลุ่มน้อย ควรจะจัดในต่างจังหวัด เพื่อให้ชาวเขาและชนกลุ่มน้อยได้มีโอกาสเข้าร่วมในการนำเสนอข้อคิดเห็นและปัญหาอุปสรรคของเขาเอง

กำหนดการสัมมนาครั้งที่ ๑

เรื่อง การทำงานขององค์กรของรัฐเกี่ยวกับชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

13.00 - 15.30 น. ประธานในที่ประชุมภาคบ่าย โดย ผศ.ดร.เพ็ญศิริ จิระเดชากุล

จัดโดยโครงการวิจัยประเมินสถานการณ์ความรู้

วิทยากรผู้เสนอข้อมูล :

เรื่อง สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

1.นายแพทย์สาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดเชียงใหม่ หรือผู้แทน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

2.ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดลำปาง หรือผู้แทน

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑

3.ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษาออกโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่ หรือผู้แทน

ณ ห้องสุพัตรา โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ

4.เลขาธิการ มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย หรือผู้แทน

5.ผู้ประสานงานฝ่ายสิทธิมนุษยชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน

09.40 - 10.00 น. พิธีเปิดการสัมมนา โดย รองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จังหวัดเชียงราย

10.00 - 10.15 น. พักรับประทานของว่าง-เครื่องดื่ม

6.ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

10.15 - 11.30 น. ประธานที่ประชุมภาคเช้า โดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ

15.30 - 15.45 น. พักรับประทานของว่าง-เครื่องดื่ม

วิทยากรผู้เสนอข้อมูล :

15.45 - 16.30 น. อภิปรายทั่วไป

1.ผู้อำนวยการสำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ หรือผู้แทน

16.15 - 16.30 น. ปิดการสัมมนา โดย ผศ.ดร.กุศล สุนทรธาดา

2.ผู้อำนวยการสำนักงานจัดหางานจังหวัดเชียงใหม่ หรือผู้แทน

3.ผู้กำกับการณ์งานตรวจคนเข้าเมืองจังหวัดเชียงใหม่ หรือผู้แทน

4.ผู้กำกับการณ์งานตำรวจตระเวนชายแดนที่ 33 หรือผู้แทน

ผู้จัดพิมพ์เอกสารนี้โดยมูลนิธิพัฒนาชนในเขตภูเขา

11.30 - 12.00 น. อภิปรายทั่วไป

12.00 - 13.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน

กำหนดการสัมมนาครั้งที่ ๒

เรื่อง มาตรฐานการดำเนินชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

จัดโดยโครงการวิจัยประเมินสถานภาพองค์ความรู้

เรื่อง “สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑

ณ ห้องสุพิตรา โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ

08.30 - 09.00 น. ลงทะเบียน

09.00 - 10.15 น. พิธีเปิดการสัมมนา โดย นายอำเภอแม่แตง

10.15 - 10.30 น. พักรับประทานของว่าง-เครื่องดื่ม

10.30 - 12.30 น. ประทานที่ประชุมภาคเช้า โดย ผศ.ดร.เพ็ญศิริ จิระเดชากุล

วิทยากรผู้เสนอข้อมูล :

1. ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่

หรือผู้แทน

2. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่

หรือผู้แทน

3. ผู้กำกับการสำนักงานตำรวจตระเวนชายแดนที่ 33 หรือผู้แทน

4. ผู้อำนวยการสมาคมศูนย์การศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไท

ภูเขาในประเทศไทย หรือผู้แทน

5. นักวิชาการจากสำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูง

และสถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงาน

และสวัสดิการสังคม

11.30 - 12.30 น. อภิปรายทั่วไป

12.30 - 12.45 น. ปิดการสัมมนาโดย แพทย์หญิงสมบุญ เกียรตินันท์

*** ** ** ** *

เอกสารแนบท้ายหมายเลข ๒

กำหนดการ

การประชุมสัมมนาประเมินสถานภาพองค์ความรู้

ชุดโครงการวิจัยเรื่อง

สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย

ณ ห้องจิตรลดา ชั้น 2 โรงแรมเอส ดี อเวนิว

วันที่ 3-4 มิถุนายน 2541

พุธที่ 3 มิถุนายน 2541

08.30-09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00-09.30 น.	กล่าวรายงาน โดย : ผศ.ดร.พนม เอี่ยมประยูร คณบดีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวเปิดประชุม โดย : ท่านไสว พราหมณ์ กล่าวนำเพื่อเข้าประเด็นการศึกษาวิจัย โดย รศ.ณรงค์ ใจหาญ
09.30-12.30 น.	ประธานดำเนินการอภิปรายโดย : ผศ.พนม เอี่ยมประยูร
09.30-09.50 น.	รายงานเรื่อง “สถานภาพของชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย” เสนอรายงาน โดย : รศ.ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร
09.50-10.10 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : คุณเดือนใจ ดีเทศน์ (มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา จ.เชียงราย)
10.10-10.25 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : ท่านจรัญ ภักดีธนากุล (ศาลอุทธรณ์)
10.25-10.45 น.	รับประทานอาหารว่าง
10.25-10.45 น.	รายงานเรื่อง “สิทธิของชนกลุ่มน้อยในกฎหมายระหว่างประเทศ” เสนอรายงาน โดย : ดร.พรชัย คำนวณวิวัฒน์
10.45-11.00 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : รศ.นพนิต สุริยะ (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
11.00-11.15 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : ท่านกุลพล พลวัน (สำนักงานอัยการสูงสุด)
11.15-11.35 น.	รายงานเรื่อง “ปัญหาการประกอบอาชีพของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย ในประเทศไทย” เสนอรายงาน โดย : ผศ.ดร.พิศวาท สุคนธ์พันธ์ ดร.ปฐมภรณ์ นุชปรีธารัง
11.35-12.30 น.	อภิปรายทั่วไป
12.30-13.30 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน

ภาคบ่าย

13.30-17.00 น.	ประธานดำเนินการอภิปราย : รศ.ดร.กำชัย จงจักรพันธ์
13.30-13.50 น.	รายงานเรื่อง “สภาพการประกอบอาชีพของชาวเขาในประเทศไทย” เสนอรายงานโดย : นายภูศักดิ์ ธรรมศาล นายปรีดา ภูณามา
13.50-14.05 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : คร.ไชยวัฒน์ รุ่งเรืองศรี (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)
14.05-14.20 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : นายสกล บุญคำ (กรมประชาสัมพันธ์)
14.20-14.40 น.	รายงานเรื่อง “ชนกลุ่มน้อยกับการพัฒนาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศึกษาในประเด็น การพิจารณาผลกระทบต่อโครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และน้ำกับสภาพความ เป็นอยู่ของชาวเขา แนวโน้มและปัญหา” เสนอรายงานโดย : ผศ.วิลาสินี อโนมะศิริ ผศ.พรณิภา บุรพาชีพ รศ.ณรงค์ ใจหาญ
14.40-14.55 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : รศ.ดร.กมลทิพย์ คติการ (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)
14.55-15.10 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : รศ.ดร.อำนาจ วงศ์บัณฑิต (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
15.10-15.30 น.	รับประทานอาหารว่าง
15.10-15.30 น.	รายงานเรื่อง “การศึกษาของชาวเขาในประเทศไทย” เสนอรายงานโดย : ผศ.ดร.เพ็ญศิริ จิระเดชากุล
15.30-15.45 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : ผศ.ดร.นภาพร หะวานนท์ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)
15.45-16.00 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : นายชูพินิจ เกษมณี (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)
16.00-16.30 น.	อภิปรายทั่วไป

วันพฤหัสบดีที่ 4 มิถุนายน 2541

09.00-12.10 น.	ประธานดำเนินการอภิปรายโดย : รศ.ดร.ทวีเกียรติ มินะกณิษฐ
09.00-09.20 น.	รายงานเรื่อง “ปัญหาสุขภาพอนามัยของชาวเขาและชนกลุ่มน้อย” เสนอรายงานโดย : พญ.สมบูรณ์ เกียรตินันท์ ผศ.นพ.กัมมมาล กุมาร ปาวา
09.20-09.35 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : นพ.สมทรง รักเผ่า (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข)
09.35-09.50 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : พญ.สุวรรณา วรคามิน (กองวางแผนครอบครัวและประชากร กระทรวงสาธารณสุข)
09.50-10.10 น.	รายงานเรื่อง “พฤติกรรมสุขภาพของชาวไทยบนพื้นที่สูง” เสนอรายงานโดย : ผศ.ดร.กุศล สุนทรธาดา
10.10-10.25 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : คุณนิตยา แสงเล็ก (ศูนย์วางแผนครอบครัวชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่)
10.25-10.40 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : รศ.ดร.เบญจยา ยอดคำเนิน แอ็ดติก (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล)
10.40-11.00 น.	รับประทานอาหารว่าง (เสิร์ฟในที่ประชุม)
10.40-11.00 น.	รายงานเรื่อง “ประสิทธิผลและการประเมินโครงการพัฒนาชาวเขาและ ชนกลุ่มน้อย ทั้งภาครัฐและเอกชนในประเทศไทย” เสนอรายงานโดย : รศ.ณรงค์ ใจหาญ
11.00-11.15 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : ดร.สินธุ์ สโรบล (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยพายัพ)
11.15-11.30 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 2 : คุณมงคล จันทร์บำรุง (สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่)
11.30-12.00 น.	อภิปรายทั่วไป
12.00-13.30 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
ภาคบ่าย	
13.30-17.00 น.	ประธานดำเนินการอภิปรายโดย : ผศ.มาลี พฤษพงษ์สวัสดิ์
13.30-13.50 น.	รายงานเรื่อง “โสเภณีชาวเขาและชนกลุ่มน้อยกับขบวนการค้าหญิงใน ประเทศไทยและข้ามชาติ” เสนอรายงานโดย : ผศ.ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล
13.50-14.05 น.	ผู้วิจารณ์ท่านที่ 1 : นพ.วิชัย โชควิวัฒน์ (กองควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข)

**โครงการอบรมกฎหมายและช่วยเหลือประชาชนชาวไทยบนพื้นที่สูง
ทางด้านกฎหมาย
ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

หลักการและเหตุผล

โดยที่ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เข้าไปมีส่วนในการให้ความช่วยเหลือในด้านการประสานงานกับทางราชการในการลงสัญชาติไทยให้แก่ชาวไทยภูเขาซึ่งยังไม่ได้รับการลงสัญชาติไทย ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ และได้จัดการอบรมกฎหมายให้กับประชาชนชาวไทยบนพื้นที่สูงในจังหวัดตาก รวมทั้งการดำเนินการศึกษาวิจัยเพื่อประเมินสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับ "สถานภาพและการดำรงชีวิตของชาวเขาและชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย" ซึ่งได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในระหว่างปี พ.ศ. 2538 -2541 จากกิจกรรมทั้งสามกรณีข้างต้น พบว่า ปัญหาสภาพการดำรงชีวิตของชาวไทยบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่มีสาเหตุหลักมาจากการที่ชาวไทยดังกล่าวยังไม่ได้รับการลงสัญชาติ และการที่ไม่มีความรู้หรือความสนใจในกฎหมายไทย ดังนั้น เมื่อชาวไทยบนพื้นที่สูงจะต้องเดินทางมาทำงานหรือติดต่อกับประชาชนในพื้นที่ราบ จึงประสบกับปัญหาอุปสรรคในการติดต่อและประสานงานบางประการ ซึ่งรวมถึงปัญหาการได้รับสวัสดิการต่าง ๆ ที่ทางราชการจัดให้ เช่น การศึกษาและการสาธารณสุข เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ศูนย์นิติศาสตร์ จึงเห็นว่า การให้คำแนะนำทางด้านกฎหมายทั้งในด้านสิทธิและหน้าที่ของชาวไทยบนพื้นที่สูงเพื่อให้ทราบถึงสิทธิและหน้าที่ในฐานะพลเมืองไทย และการได้รับบริการต่าง ๆ จากรัฐ อีกทั้ง การติดตามและประสานงานเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการลงสัญชาติไทยให้กับชาวไทยบนพื้นที่สูง เป็นกิจกรรมที่ศูนย์นิติศาสตร์ ควรเข้าไปดำเนินการเพื่อผ่อนคลายสภาพปัญหาของชาวไทยบนพื้นที่สูง และเป็นการสนับสนุนให้มีการดำเนินการเพื่อให้ชาวไทยบนพื้นที่สูงได้รับการลงสัญชาติไทยอย่างรวดเร็วอันเป็นการสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย ดังนั้นจึงเห็นควรจัดโครงการอบรมกฎหมายและการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนชาวไทยบนพื้นที่สูงขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่กฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน รวมถึง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกครองท้องถิ่น ให้แก่ชาวไทยบนพื้นที่สูง
2. เพื่อประสานงานกับหน่วยราชการในการขอลงสัญชาติให้กับชาวไทยบนพื้นที่สูงตามที่กฎหมายกำหนด

3. เพื่อศึกษาและเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมในการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวไทยบนพื้นที่สูงต่อไป

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

1. ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม
3. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
4. หน่วยงานเอกชนที่สนใจ

แหล่งงบประมาณ

1. งบประมาณแผ่นดิน
2. เงินบริจาค
3. เงินอุดหนุนอื่นๆ

กลุ่มเป้าหมาย

1. ชาวไทยบนพื้นที่สูง ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสัมพันธ์ หรือหน่วยงานเอกชนอื่นๆ จำนวน 400 คน ซึ่งอยู่ในเขตจังหวัด แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง ตาก อุตรดิตถ์ เลย กาญจนบุรี เป็นต้น
2. พระธรรมจาริก วัดศรีโสดา จำนวน 150 รูป

ระยะเวลาในการดำเนินการ

ตุลาคม 2541 - กันยายน 2542

วิธีการดำเนินการ

1. สำรวจสภาพปัญหาและประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่ดูแลชาวไทยบนพื้นที่สูง เพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมาย สำรวจปัญหากฎหมายที่เกิดขึ้นแต่ละท้องที่ และปัญหาการขอลงสัญชาติ
2. ประชุมวิทยากร และการเตรียมการอบรม ตลอดจนการผลิตเอกสาร หรือสื่อการสอน
3. จัดการอบรมกฎหมาย พระธรรมจาริก วัดศรีโสดา จำนวน 150 รูป จำนวน 1 ครั้ง เพื่อให้พระมีความรู้ทางกฎหมายในการเผยแพร่ให้แก่ชาวไทยบนพื้นที่สูงต่อไป

4. จัดการอบรมกฎหมายและให้คำปรึกษาแก่ประชาชนบนพื้นที่สูง จำนวน 5 ครั้ง ละครึ่ง 80 คน โดยมีรูปแบบการอบรมทั้งทางการ แบ่งกลุ่มสัมมนาโดย เป็นการพูดคุยปัญหา ในช่วงเวลาทำงานหรือเวลาพักผ่อนหลังอาหารเย็น ประมาณ 2 - 3 ชั่วโมง และแลกเปลี่ยนรับฟังปัญหาของชาวไทยบนพื้นที่สูง ตลอดจนให้คำแนะนำทางด้านกฎหมาย ทั้งนี้โดยมีล่ามให้ความช่วยเหลือสำหรับเนื้อหากฎหมาย เน้นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน กฎหมายที่ว่าด้วยสิทธิและหน้าที่ของประชาชนชาวไทย และกฎหมายเกี่ยวกับสภาพตำบล เป็นต้น

5. ประเมินผล และสรุปปัญหาที่ชาวไทยภูเขาประสบ เพื่อเสนอรายงาน และการวิเคราะห์ เพื่อเสนอแนะทางแก้ปัญหาต่อไป

6. ประสานงานกับกรมการปกครองในการดำเนินการลงสัญชาติให้แก่ชาวไทยบนพื้นที่สูง

7. สรุปปัญหาและอุปสรรคตลอดจนการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยบนพื้นที่สูง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชาวไทยบนพื้นที่สูงรับทราบสิทธิหน้าที่ของตนตามกฎหมาย
2. ชาวไทยบนพื้นที่สูงได้รับการลงสัญชาติตามที่กฎหมายกำหนด
3. พระธรรมจาริกได้ความรู้ทางกฎหมายเพื่อเผยแพร่ให้แก่ชาวไทยบนพื้นที่สูงต่อไป
4. รับทราบปัญหาอุปสรรคในด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชาวไทยบนพื้นที่สูง
5. นำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหากฎหมายที่เหมาะสมสำหรับชาวไทยบนพื้นที่สูง

*****

กำหนดการ
อบรมกฎหมายและช่วยเหลือประชาชนชาวไทยบนพื้นที่สูงทางด้านกฎหมาย
ศูนย์นิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ 26 พฤศจิกายน 2541

18.00 - 19.00 น.	- พร้อมกันที่ศูนย์นิติศาสตร์
	- เตรียมอุปกรณ์สัมภาระ
19.00 น.	- ออกเดินทางไปจังหวัดเชียงรายโดยรถตู้
22.00 น.	- รับประทานอาหาร

วันที่ 27 พฤศจิกายน 2541

06.00 น.	- เดินทางถึง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย (ขอรถรับวิทยากร 5 คน ที่สนามบินจังหวัดเชียงราย และสถานีขนส่งจังหวัดเชียงราย)
06.00 - 07.00 น.	- เดินทางถึงที่พัก ศูนย์คาทอลิก แม่สรวย - เก็บสัมภาระเข้าที่พัก
07.00 - 07.30 น.	- รับประทานอาหารเช้า
10.00 - 12.00 น.	- ประชุมระหว่างผู้ปฏิบัติงานของศูนย์นิติศาสตร์และ องค์กรเอกชนที่อำเภอแม่สรวย เพื่อเตรียมงานการอบรม และช่วยเหลือ
12.00 - 13.00 น.	- พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 - 13.30 น.	- เดินทางไปหมู่บ้านห้วยน้ำอุ่น ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย
13.30 - 15.30 น.	- บรรยายหัวข้อ "กฎหมายสัญชาติและวิธีการยื่นขอลงสัญชาติ ไทยของชาวไทยบนพื้นที่สูง" โดย - รองศาสตราจารย์ ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา-สายสุนทร - นางสาวกุลชลวดี ศรีสวัสดิ์ - นางสาวอารยา ชินวรโกมล
15.30 - 17.30 น.	- ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อรับทราบปัญหาของชาวบ้านที่ยื่นขอสัญชาติ
17.30 - 18.30 น.	- รับประทานอาหารเย็น
18.30 - 20.30 น.	- สันทนาการร่วมกับชาวบ้านและพักที่หมู่บ้าน

วันที่ 28 พฤศจิกายน 2541

07.00 - 08.30 น.	- รับประทานอาหารเช้า
08.00 - 11.00 น.	- ประชุมสรุปปัญหาที่เกิดขึ้น
11.00 - 13.00 น.	- พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 - 17.00 น.	- ออกเดินทางไป อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
18.00 - 19.00 น.	- รับประทานอาหารเย็น

วันที่ 29 พฤศจิกายน 2541

07.00 - 07.30 น.	- รับประทานอาหารเช้า
07.30 - 08.00 น.	- ออกเดินทางจากที่พักไป วัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
08.00 - 08.30 น.	- ลงทะเบียน รับเอกสาร
08.30 - 09.00 น.	- พิธีเปิดการอบรม
09.00 - 12.00 น.	- บรรยายหัวข้อ "กฎหมายสัญญาติและวิธีการยื่นขอลงสัญชาติ ไทยของชาวไทยบนพื้นที่สูง" โดย - รองศาสตราจารย์ ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา-สายสุนทร - นางสาวกุลชลวดี ศรีสวัสดิ์ - นางสาวอารยา ชินวรโกมล
12.00 - 13.00 น.	- พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 - 16.00 น.	- บรรยายหัวข้อ "กฎหมายที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของชาวไทย บนพื้นที่สูง" โดย - นายวีระศักดิ์ ทัพขวา - นายเชาวฤทธิ์ จันทร์สนาม
16.00 น.	- พิธีปิดการอบรม
16.00 - 17.00 น.	- เดินทางกลับที่พัก
17.00 - 18.00 น.	- รับประทานอาหารเย็น
18.00 น.	- ออกเดินทางกลับกรุงเทพ

วันที่ 30 พฤศจิกายน 2541

06.00 น.	- เดินทางถึงศูนย์นิติศาสตร์

